

Lutovský, Michal

**Od palisády ke zdi: raně středověká hradiště v Čechách ve světle
archeologického bádání posledních dvou desetiletí**

Archaeologia historica. 2006, vol. 31, iss. [1], pp. 21-44

ISBN 80-7275-061-5

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140653>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Od palisády ke zdi:¹ Raně středověká hradiště v Čechách ve světle archeologického bádání posledních dvou desetiletí

MICHAL LUTOVSKÝ

Zájem české archeologie o opevněné lokality trvá již bezmála 170 let; zhruba od dob Matyáše Kaliny z Jäthensteinu archeologové hradiště sepisují, počítají, zajímají se o jejich stáří, konstruují jejich hradeb i o důvody, které k budování fortifikaací mohly vést. Po většinu té dlouhé doby se badatelský zájem – ať už z důvodů vlasteneckých, vědeckých nebo politických – poměrně výrazně zaměřoval na hradiště mylně či oprávněně považovaná za raně středověká. Terénní i teoretický výzkum těchto klíčových objektů našich raných dějin lze pak rozdělit na několik základních etap, navzájem oddělených milníky v podobě významných badatelských počinů. Za zatím poslední z úhelných kamenů poznávání českých raně středověkých hradišť je možné považovat katalog hradišť uveřejněný J. Slámou jako součást souhrnného dvousvazkového díla o hradištích a jejich odrazu v psaných pramenech (Sláma 1986, katalog 61–97; Sláma 1988). Od doby uzavření tohoto katalogu uběhlo dnes už více než dvacet let, jež sebou přinesly i výrazné společenské změny, které se do české archeologie promítly více než zásadně. Cílem předkládaného příspěvku je proto především stručně shrnutí výsledků archeologického výzkumu na poli poznání českých hradišť zhruba od roku 1985.

Na konci 80. let se tzv. badatelský či systematický výzkum koncentroval na budečské hradiště, z části s mylnou představou, že výzkum jednoho objektu může vyřešit obecnější otázky. Každé hradiště je přitom individuální stavbou a každé je třeba chápat jako samostatný fenomén – pouze jako víceméně pravděpodobné hypotézy lze pak několik hradišť spojovat do systémů a poznatky z výzkumů aplikovat i na hradiště blízka polohou nebo významem. Jako výrazný signál změny v pojetí terénních výzkumů působil od konce 80. let výzkum ve Staré Boleslavi – tedy soubor ryze záchranných akcí, který zcela změnil náš pohled na toto významné raně středověké centrum (Boháčová–Špaček–Frolík 1994; Boháčová 2004, 37–55).

Lze konstatovat, že výzkum českých hradišť se posunul od „intenzivního“ k „extenzivnímu“ a rozhodně to nebylo na škodu úrovní poznání. Ať již v podobě nového zpracování starších akcí, nových výkopů, sběrů, rekognoskací či v 90. letech rodícího se leteckého a geofyzikálního průzkumu se výzkum ve sledovaném období dotkl desítek raně středověkých opevněných lokalit, některé se dočkaly i komplexních monografických vyhodnocení (především Boháčová 2001; táž 2004; Frolík–Maříková–Kubková–Růžičková–Zeman 2000; Michálek–Lutovský 2000; Richter–Vokolek 1995; Tomková 2001). V posledně uvedené oblasti má ovšem česká archeologie také výrazný dluh, neboť řada i zásadních výzkumů buď čeká na vyhodnocení, případně se dočkala pouze stručné a v zásadě nevyhovující publikace (v nedávné době na to upozornilo i zahraniční bádání – Jaworski 2005, 8).

Číselné sumarizování je v daném ohledu poměrně složité – vždyť již tvorba jakéhokoli soupisu sebou přináší nutnost definovat jednotky, které se stanou objektem zájmu. A definice tak složitého jevu, jako je hradiště, nepatří rozhodně k ustáleným a jednoznačně přijímaným. Do všech dosavadních katalogů raně středověkých hradišť se tak logicky dostala i řada lokalit, která raně středověkými hradišti patrně či zcela jistě nejsou (objekty doposud nedatované, případně pravěká hradiště s raně středověkým osídlením). Velké množství lokalit je navíc datováno pouze podle nálezů z opevněné plochy; ne, že by výzkum hrady vždy přinesl kýžený výsledek, jisté konkrétnější vodítko pro kulturní zařazení však samozřejmě před-

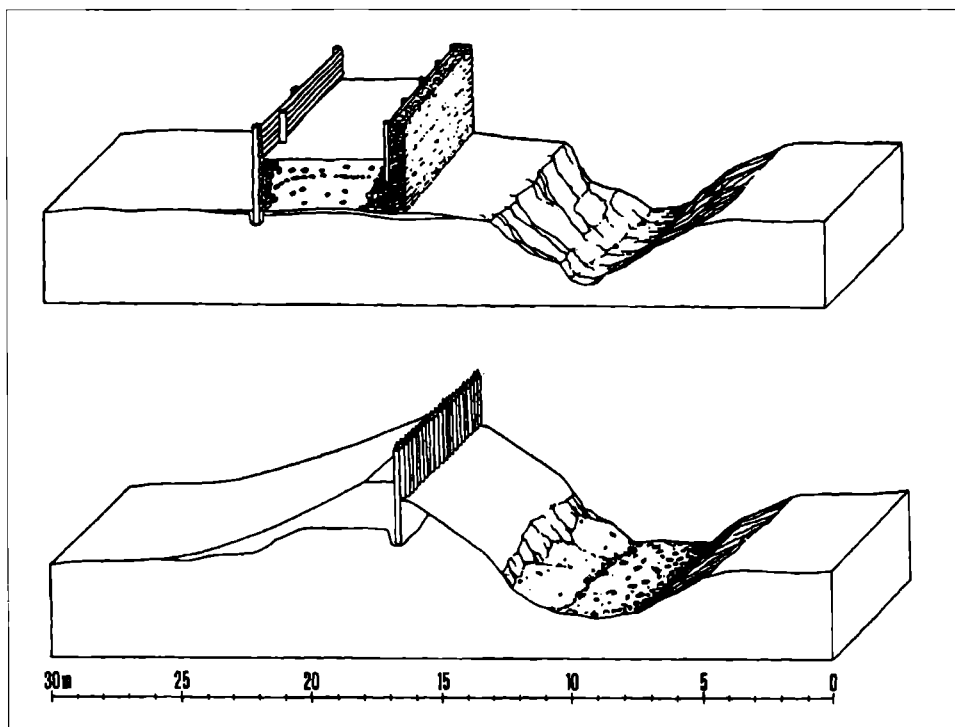
stavuje. Slámův katalog (Sláma 1986, 61–97) obsahuje 144 lokalit, K. Tomková došla v roce 1999 k číslu 152 (Tomková 1999), soupis v závěru předkládaného příspěvku obsahuje – při dodržení kritérií předchozích soupisů – 165 položek.

Z naposled uvedeného počtu 165 opevněných, převážně výšinných lokalit se různé typy archeologických aktivit posledního dvacetiletí dotkly 99. Na 44 hradištích proběhl výzkum v podobě zásahu do terénu, významná zjištění přinesly i méně radikální povrchové sběry.² Systematické sledování určitých oblastí vedlo k objevům nových opevněných poloh. Nově tak bylo identifikováno 14 opevněných objektů, především v západních a východních Čechách. Jen na okraj lze podotknout, že na rozdíl od západočeských objektů, kde byly objevy obvykle provázeny i zjišťovací sondáží, patří většina nově objevených východočeských hradišť k poměrně hypotetickým a jen obtížně chronologicky zařaditelným objektům, byť jsou často spojována s konkrétními historickými procesy (Ulrychová 1999). Díky podrobným rekonstrukcím, letecké archeologii i geofyzice byly u již známých hradišť zjištěny nové fortifikační linie, objevena nová předhradí, případně doposud neznámé vnitřní členění.

Před celkovým přehledem výsledků výzkumu na českých hradištích se zastavíme u tří podstatných a již kdysi dávno položených základních otázek týkajících se budování hradišť – kdy v raně středověkých Čechách dochází ke stavbě prvních hradišť, jak nové výzkumy přispěly k poznání stavby fortifikací a zda a proč vytvářejí některá hradiště systémy s podobnými znaky.

Pokud za hradiště budeme považovat objekty hájené vedle přírodních podmínek i tzv. těžkým opevněním, tedy příkopem a kombinovanou hradbou, posouvá se jejich datování do výrazně mladšího období, než tomu bylo při úvahách ještě v 80. letech. Podle představ, které se houževnatě udržují v české archeologii již několik desetiletí, vznikají hradiště jako fenomén v 7. století. Archeologicky sice žádné neznáme, za doklad byl vždy považován Fredegarův údaj o pevnosti Wogastisburg. Jenže není zde zakódovaná nějaká chyba? Můžeme optikou opevněných center střední a mladší doby hradištní posuzovat také opevněné objekty starších úseků? Jde skutečně o jeden civilizační jev? S různými druhy dřevěných stěn, hrotitých příkopů a dalších jednoduchých fortifikačních děl můžeme v našem prostředí počítat od samého počátku raného středověku; jiná opevnění v Čechách nemůžeme ovšem očekávat ještě dlouhou dobu poté. Sámův Wogastisburg byl jistě podobný soudobé pevnosti durynského vévody Radulfa, popsané Fredegarem jako palisádou opevněný kopec (doslova *castrum lignis montum*) vybudovaný *ad hoc* v rámci jedné válečné akce; s hradišti, jaká v Čechách po archeologické stránce známe až od 9. století, neměl Wogastisburg asi nic společného. Ze 7. století máme ostatně k dispozici nálezy časně slovanské keramiky z řady výšinných poloh (Bubeník 1988); pokud tyto kopce opevněny byly, nešlo jistě o hradiště v pravém slova smyslu.

Na základě archeologických zjištění známe opevnění až od druhé poloviny 8. století, kdy ovšem v celých Čechách jde podle dnešních poznatků o zhruba pět objektů (k nim podrobněji Bubeník 1999). Nejen, že nešlo o vůdčí a charakteristický společenský jev, u většiny těchto objektů lze navíc zpochybnit i samu existenci skutečného hradiště, tedy objektu, k jehož obraně byla vybudována kombinovaná fortifikace. Pro starší dobu hradištní tak s nějakým rozkvětem hradišť v Čechách počítat nelze. Ovšem ani přesun do následující éry sebou ještě výrazný nástup hradišť nepřinesl – v tomto ohledu vždy působil téměř magický rok 800, stanovený kdysi dávno jako nástup středohradištní éry. Počátek většiny nejznámějších českých hradišť byl jakoby vztahován k tomuto roku, aniž by bylo možno toto datování prokázat. Pokud se v poslední době archeologové detailně zabývali stářím konkrétních fortifikací, přinesla jejich snaha posun datace hluboko do 9. století – napadlo by někoho před dvaceti lety, že Budeč (Bartošková 2004), Levý Hradec (Tomková 2001), Libice (Mařík 2001) nebo Zabuřany (Lutovský 2003) vznikají nejspíše až v druhé polovině 9. století? Lze předpokládat, že dřevohlinitá hradba s čelní nasucho stavěnou zdí je v Čechách skutečně až dílem velmi pokročilého 9. století.³ Touto optikou je ovšem třeba se dívat zpětně i na oněch několik starohradištních opevněných objektů. Může být hradiště v Kalu na Jičínsku

Obr. 1. Dolní Břežany, okr. Praha-západ. Rekonstrukce starší (nahore) a mladší fáze opevnění (dole) z 11. století jako doklad výrazné regrese ve vývoji fortifikace. Kresba J. Bernat.

skutečně objektem existujícím a zanikajícím v 8. století (Kalferst-Profantová 1999), je-li chráněno hradbou s roštovou konstrukcí a čelní kamennou plentou? Bylo by v Čechách na dlouhou dobu první a poslední.

Datování hradišť je samozřejmě provázáno oním – eufemisticky řečeno – subjektivním datováním keramiky, kde nejen století ale i pojmy „starohradištní“ a „středohradištní“ jsou občas založeny na velmi individuálních odhadech. V Čechách bohužel jen zřídka získáme vzorek dovolující dendrochronologické datování. K zásadním zjištěním posledních let patří datování nejstarší skutečné hradby Pražského hradu do sklonku vlády Svyatopluka I. (Boháčová 2001, 273–278; k interpretaci též Frolík 2002, 719), diskuse vyvolalo i pozoruhodné vročení vnější hradby Žatce (Čech 2004, 59; k interpretaci též Štefan 2004). U drtivé většiny ostatních objektů však nadále zůstáváme u velmi přibližných odhadů. Zatím nevyřešenou otázkou zůstává vypovídací hodnota v poslední době detektoráři houfně nalázaných bronzových opaskových okras avarského kulturního okruhu. Nepocházejí z archeologických kontextů a pro chronologii pak mohou mít tutéž minimální vypovídací hodnotu jako v minulosti získaná početná kolekce okras z pražské Šárky. Nabízí se otázka, jaký je jejich význam pro datování hradišť, když archeologickým výzkumem nalezené exempláře nepocházejí ze soudobých kontextů, ale obvykle z výrazně mladších vrstev či souvislostí (Boháčová-Profantová-Špaček 1998; Lutovský-Stolz 2001; Profantová-Špaček 1991).

Archeologické bádání posledních dvou desetiletí přineslo i podstatné odpovědi na otázky konstrukce fortifikací. Téma v nedávné době obsírně shrnula K. Tomková (2001) a není třeba se k němu nyní podrobněji vracet. Každopádně už víme, že ne vždy lze hovořit o přímochrárném vývoji, často se střetáváme i s výrazným regresem (příkladem tu může být hradiště u Dolních Břežan, kde v průběhu 11. století byla dřevohlinitá hradba s čelní zdí nahrazena prostým sypaným valem s palisádou; Čtverák-Lutovský 1999). Přesto lze obecně o jistém

progresivním vývoji hovořit a je zásluhou nových výzkumů, že skutečně můžeme uvažovat o vývoji od starohradištní palisády až ke skutečné zdi – známý objev ve Staré Boleslavi, který rovněž náleží do uplynulého dvaceti let, doložil existenci hradební zdi na maltu již v 10. století (Boháčová–Frolík–Špaček 1994; Boháčová 2004, 135–147, 162–167).

Konečně se dostáváme i k nejpodstatnější otázce – k problému interpretace a shrnutí jednotlivostí a tedy systémům hradišť. Na počátku hodnocené etapy bádání stojí dvě zcela zásadní hypotézy týkající se českých raně středověkých hradišť – obě vyslovil J. Sláma a k oběma lze optikou posledního dvaceti let říci několik poznámek. Jde o tzv. přemyslovskou doménu (Sláma 1988, 74–79) a nahrazování starých hradišť novými v souvislosti s ovládnutím Čech Boleslavem I. (Sláma 1988, 80–84). Přestože se vyskytly pokusy o změnu datování některých hradišť středočeského přemyslovského dominia (především jde o Tetín – Profantová 1997; Sommer 2000), lze je při detailním pohledu vesměs odmítnout – nové výzkumy tuto Slámovu hypotézu v podstatě spíše podporují. U hypotézy druhé je situace složitější, protože se ukazuje, že řada objektů přežívá svůj domnělý konec a že vztah mezi zánikem starého objektu a vznikem nového nebyl zdaleka tak jednoduchý (např. Lutovský 2001; Týž 2003; Kotyza 2004).

Hypotézy o systémech hradišť vzniklé v uplynulých dvaceti letech nemají sice onu váhu Slámovy středočeské přemyslovské domény, přesto lze o určitých seskupeních hradišť obdobného charakteru a stáří uvažovat – určitě v jižních Čechách v okolí Strakonice (Lutovský–Michálek 1998; Michálek–Lutovský 2000), kde však narážíme na doposud nízký stupeň poznání, a v Čechách severozápadních, kde sice informací máme dostatek, na jejich základě ovšem vzniklo několik spíše protichůdných teorií (Čech 1999; Bubeník 2002; Kotyza 2004, 75–84).

Přehled archeologického bádání o raně středověkých hradištích v Čechách v letech 1985 až 2004

Následující soupis zahrnuje jistá raně středověká hradiště a pravěká hradiště s výraznějším raně středověkým osídlením, každopádně tedy objekty se zachovanou fortifikací (případně s opevněním doloženým leteckou archeologií či geofyzikálními měřeními) či s existencí potvrzenou písemnými prameny. Neobsahuje naopak hradiště doposud zcela nedatovaná či evidentně pravěké objekty s nevýrazným raně středověkým osídlením.

U hradišť, jichž se výzkum po roce 1985 nedotkl, je uvedena pouze stručná lokalizace, ostatní údaje lze nalézt v již citovaném díle J. Slámy (Sláma 1986; k některým středočeským objektům podrobněji Sláma 1988), u ostatních lokalit jsou pak stručně shrnuty výsledky terénních akcí, podstatnější teoretické závěry, publikace nových zjištění, případně nové zásadnější publikace starších výzkumů. Z úsporných důvodů je u těchto lokalit uvedena pouze základní literatura (kompletnější citace i řadu podrobnějších údajů obsahuje práce Čtverák–Lutovský–Slabina–Smejtek 2003).

1. Andělka (Liberecký kraj, okres Liberec). Ostrožnovitý výběžek Sedlákovy hory.

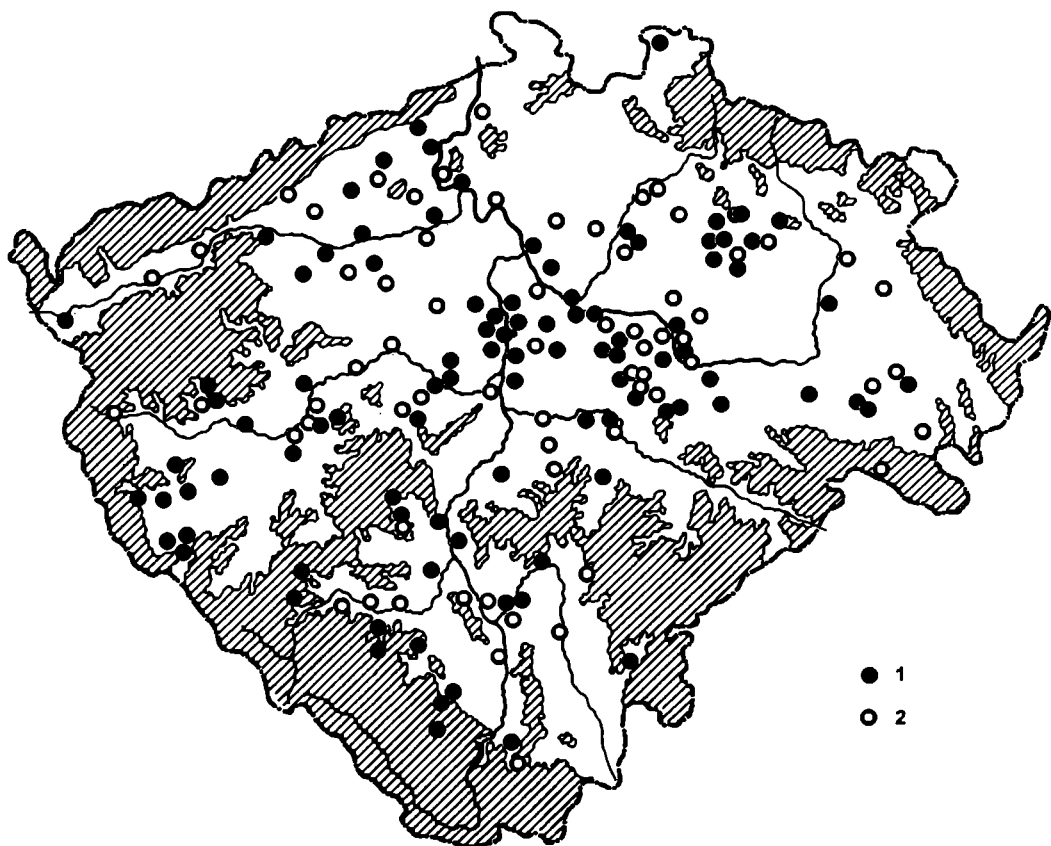
V letech 1982–1984 zkoumáno opevnění i vnitřní plocha. Řez valovým opevněním potvrdil existenci sypaného šterkopískového hradebního tělesa s čelní zdí z mohutných, nasucho kladených kamenů. Dřevěné konstrukční prvky se nedochovaly. Ze stejného důvodu nepřinesl archeologický výzkum informace o vnitřní zástavbě a z plochy hradiště pocházejí pouze izolované nálezy ze střední doby hradištní.

Lit.: Stará 1988.

2. Bechyně (Jihočeský kraj, okres Tábor). Ostrožna nad soutokem Lužnice a Smutné, v místech zámku a středověkého jádra města.

Terénní výzkumy v 90. letech přinesly množství keramického materiálu datovaného do střední doby hradištní. Nálezy pocházejí také z několika míst historického jádra města, kam je nověji kladeno i rozlehlé opevněné předhradí.

Lit.: Militký 1993; Militký 1996; nové výzkumy souborně nepublikovány.

Obr. 2. Mapa raně středověkých hradišť v Čechách. Legenda: 1 – hradiště, kterých se v posledních dvaceti letech dotkla archeologická aktivita v podobě terénních výzkumů, průzkumů, teoretického zhodnocení či publikace starších akcí. 2 – hradiště v uplynulých dvaceti letech archeologickou činností výrazněji nedotčená. Kresba M. Lutovský.

3. **Benátky** (Pardubický kraj, okres Svitavy). Terasovitý výběžek nad pravým břehem Loučného.

4. **Bezemín** (Plzeňský kraj, okres Tachov). Ostrožna nad soutokem Hadovky a Úterského potoka.

5. **Bežerovice** (Jihočeský kraj, okres Tábor). Ostrožna na levém břehu Lužnice. Rekognoskace a sběr raně a vrcholně středověké keramiky v areálu i na předpolí.
Lit.: Hrubý–Lutovský 2000a, 449.

6. **Bílina** (Ústecký kraj, okres Teplice). Ostrožna v parku bílinského zámku.

7. **Bor** (Středočeský kraj, okres Příbram). Nízká ostrožna na levém břehu Vlčavy, kolem zříceniny Hrochova Hrádku. Publikovány povrchové mladohradištní nálezy. Leteckým průzkumem identifikován další pás (pravěkého?) opevnění.
Lit.: Fröhlich 1993; Hrubý–Lutovský 2000a, 451.

8. **Bořice** (Plzeňský kraj, okres Domažlice). Ostrožna obtékaná Smolovským potokem. Nově identifikované hradiště. Šíjová fortifikace vymezuje plochu 2,75 ha. Příčné a část obvodového opevnění se podařilo přesvědčivě interpretovat na základě leteckého snímko-

vání v 90. letech. První vlna je zbytkem valu lemujícího z vnitřní strany příkop, druhá pak představuje pozůstatek silně porušeného obvodového valu, který pokračuje i podél severního úbočí. Z plochy hradiště pocházejí pouze povrchové nálezy keramiky, které datují počátek zdejšího osídlení do střední doby hradištní.

Lit.: Břicháček–Metlička 1999, 263–264.

9. **Branišovice** (Jihočeský kraj, okres České Budějovice). Ostrožna sevřená Malší a Branišovickým potokem.

10. **Březina** (Plzeňský kraj, okres Rokycany). Temeno vrchu Hradiště.

Lokalitě byla věnována pozornost v rámci revizních průzkumů západočeských hradišť. Za porušeným valem v jihozápadní části opevněné plochy položena v roce 1988 zjišťovací sonda a ve splachových vrstvách zachycena mj. středohradištní keramika, struska i železné předměty. Dle neověřených údajů pochází z prostoru brány větší počet železných hrotů šípů získaných detektorem kovů.

Lit.: Bašta–Baštová 1988, 12; Bašta 1992; Sklenář 2002.

11. **Bylany / Kutná Hora** (Středočeský kraj, okres Kutná Hora). Ostrožna nad údolím Vrchlice, nad bývalým mlýnem Cimburkem.

Dvoupřstorové hradiště bylo zkoumáno v letech 1989 a 1990, výzkum přinesl informace především o předhradí, a to jak o zástavbě, tak o opevnění v podobě hradby a příkopu. Výstavba opevnění proběhla ve dvou fázích. K první stavbě raně středověké fortifikace, příp. k rekonstrukci pravěké fortifikace mohlo dojít již ve starší době hradištní, druhá fáze náleží do období středohradištního.

Lit.: Zápotocký 2003, 298–323.

12. **Čáslav** (Středočeský kraj, okres Kutná Hora). Solitérní vyvýšenina Hrádek v severozápadním sousedství středu města.

Absence předhradí i viditelných stop opevnění je nově vysvětlována odtěžením šíje spojující akropoli na Hrádku od předhradí, ležícího snad v místech pozdějšího středověkého města. V prostoru odtěžené šíje by pak bylo možné předpokládat výraznou fortifikaci.

Lit.: Tomášek 1999.

13. **Černovice** (Ústecký kraj, okres Chomutov). Vrch Hradiště, jižní výběžek Přísečnického pohoří.

14. **Česká Cikánka** (kraj Vysočina, okres Žďár nad Sázavou). Částečně rozpadlý skalní srub ve středu vrcholové partie dlouhého hřbetu.

15. **Češov** (Hradecký kraj, okres Jičín). Mírné návrší jihozápadně od obce.

Publikovány některé novější nálezy. Provedena nová rozsáhlá rekognoskace, podle níž nabyl objekt dnešní podoby až novověkými úpravami (vnější linie opevnění, valová nástavba na původním opevnění).

Lit.: Profantová 1999a; Čtverák–Ulrychová 2001.

16. **Darmyšl** (Plzeňský kraj, okres Tachov). Vrchy Malý Chlum a Velký Chlum.

Dvoudílné hradiště o rozloze asi 10–12 hektarů bylo objeveno až v 80. letech 20. století při povrchových průzkumech. Sběry v letech 1985 a 1986, doplněné v následujícím roce i zjišťovacím výzkumem, poskytly poměrně bohatý soubor pravěké keramiky a malé množství zlomků z raného středověku.

Lit.: Baštová–Bašta 1990, 13–16.

17. **Děčín** (Ústecký kraj, okres Děčín). Ostrožna nad soutokem Labe a Ploučnice, prostor dnešního zámku.

18. **Dneboh** (Středočeský kraj, okres Mladá Boleslav). Náhorní plošiny skalních bloků, polohy Hrada a Klamorna.

19. **Dolánky** (Ústecký kraj, okres Louny). Vrch Rubín.

Hradiště bylo nově zkoumáno v letech 1987 až 1991, výzkum přinesl informace o osídlení jihovýchodního předpolí. Na pravěké kulturní vrstvě zde byla ve střední době hradištní postavena dřevohlinitá hradba komorové konstrukce. Vyhodnoceny byly také starší nálezy. Lit.: Bubeník 1988a, 129–130, 179–184; Bubeník 1992; Bubeník 1995; Bubeník 1997.

20. **Dolany** (Hradecký kraj, okres Jičín). Okraj jazykovitého výběžku jižně od obce.

Nově identifikovaný objekt objevený při letecké prospekci v roce 1995. Oválná vnitřní plocha, svažující se k jihozápadu, zaujímá rozlohu asi 0,4 hektaru, částečně obklopenou pozůstatky valů a příkopů. Z povrchových sběrů uvnitř opevněné plochy pochází nevelký soubor mladohradištní keramiky.

Lit.: Ulrychová 1999, 473–474.

21. **Dolní Břežany** (Středočeský kraj, okres Praha-západ). Ostrožna Hradišátka vymezená dvěma roklami.

Publikovány výsledky výzkumu z druhé poloviny 80. let. Původně bylo hradiště opevněno asi 5 metrů širokou hradbou s čelní, nasucho kladenou kamennou zdí; prostor mezi ní a zadní dřevěnou stěnou z fošen a kůlů byl vyplněn kamenitým materiálem. Před hradbou byl vyhlouben příkop o původní šířce asi 8,5 metru a hloubce 2,4 metru. Po určité době bylo chátrající opevnění zčásti zplanýrováno a nahrazeno prostým sypaným valem s palisádou. Obě fáze jsou kladeny do 11. století.

Lit.: Čtverák–Lutovský 1999.

22. **Dolní Hradiště** (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever). Ostrožna nad soutokem Střely a Kralovického potoka.

Sběry nově získána raně středověká keramika a zlomek žernovu.

Lit.: Bašťová 1987.

23. **Doubravčany** (Středočeský kraj, okres Kolín). Ostrožna nad soutokem Vavříneckého a Malotického potoka.

24. **Doubravčice** (Středočeský kraj, okres Kolín). Ostrožna nad pravým břehem Divoké Šembery.

Podrobně byly publikovány výsledky výzkumu z 60. a 70. let, který přinesl informace jak o opevnění, tak o vnitřní zástavbě.

Lit.: Profantová 1998; Bubeník 1999, 636–638; Kudrnáč 2002, 463–482.

25. **Doudleby** (Jihočeský kraj, okres České Budějovice). Ostrožna v meandru Malše, ve východní části dnešní obce.

Při záchranných výzkumech v okolí kostela v 90. letech získáno několik esovitých záušnic, svědčících o existenci raně středověkého pohřebiště.

Lit.: Thoma 1999.

26. **Drahobudice** (Středočeský kraj, okres Kolín). V obci, na návrší u kostela N. Trojice.

27. **Dražice** (Jihočeský kraj, okres Tábor). Ostrožna sevřená soutokem Lužnice a Vlášenic-kého potoka.

Nově identifikovaný objekt. Na severní přístupové straně je ostrožna přepažena valem o délce 30 až 40 metrů o čelní výšce 2,3 až 3 metry. Před valem se nalézá mělký příkop. Opevnění vymezuje plochu asi 0,6 ha. Val nebyl zkoumán, porušení svrchních vrstev při úpravě cesty odhalilo užití kamene v jeho konstrukci i výrazné stopy spáleného dřeva. Nalezeno i několik zlomků datovatelných rámcově do raného středověku.

Lit.: Hrubý–Lutovský 2000.

28. **Havlovice** (Plzeňský kraj, okres Domažlice). Ostrožnovitý výběžek členitého masivu Dmoutu.

Povrchové sběry v roce 1999 přinesly nepočtené keramické zlomky zařaditelné do 10. a 11. století. Objekt, o němž se uvažovalo jako o vrcholné středověkém, může tedy být i starší.
Lit.: Břicháček–Metlička 1999, 265–266.

29. **Holovousy** (Hradecký kraj, okres Jičín). Ostrožna v oboře Na šancích.

30. **Hostim** (Středočeský kraj, okres Beroun). Ostrožna nad soutokem Berounky a Loděnice.

Publikován archeologický materiál získaný ve 40. letech i výsledky starších terénních výzkumů. Diskutována byla pravděpodobná existence vnější (třetí) fortifikační linie, která plochu hradiště zvětšuje až na téměř 15 ha. Menší výkop byl na hradišti dokumentován v roce 1990.

Lit.: Benková–Čtverák–Lutovský 1997.

31. **Hradec Králové** (Hradecký kraj, okres Hradec Králové). Návrší severovýchodně od soutoku Labe a Orlice, v místech dnešního starého města.

Proběhla řada nových výzkumů, souborně publikovány byly výsledky starších i novějších akcí. Dvanácti až třináctihektarová plocha byla opevněna v pokročilé střední době hradištní. Fortifikace chránící obvod celého návrší byla stavěna jako hradba s kamennou zdí v čele a s vnitřní, nejspíše roštovou konstrukcí. Postupem času docházelo k úpravám, opravám, přestavbám a změnám jak opevnění, tak objektů uvnitř hradeb. V mladší době hradištní bylo uvnitř areálu vybudováno menší opevnění uzavírající okrasek o rozloze 1,3 hektaru, který lze nejspíše označit za akropoli. Dřevohlinitá hradba byla rovněž opatřena čelní zdí.

Lit.: Sigl–Vokolek 1992; Richter–Vokolek 1995.

32. **Hradec nad Jizerou** (Středočeský kraj, okres Mladá Boleslav). Ostrožna nad brodem přes Jizeru.

33. **Hradec u Kadaně** (Ústecký kraj, okres Chomutov). Ostrožna nad soutokem Ohře a Hrádeckého potoka.

Výzkum v roce 1986 zachytil zbytek sypaného tělesa vnějšího valu. Nálezy jej datují do raného středověku. Nově byly publikovány i starší nálezy a celková hodnocení.

Lit.: Bubeník 1988a, 184–186; Velímský 1995, 226–227.

34. **Hradec u Stoda** (Plzeňský kraj, okres Plzeň-jih). Ostrožna v západní části dnešní obce, sevřená tokem Radbuzy a Touškovského potoka.

Při záchranných výzkumech na liniových stavbách zjištěny dvě fáze hradiště – jednoduchý objekt z 9. století, půdorysně přestavěno v 10. století. Dosud uvažované linie opevnění v některých případech neplatí. Identifikována další mladohradištní pohřebiště.

Lit.: nepublikováno, ústní sdělení M. Metličky.

35. **Hradiště** (Plzeňský kraj, okres Rokycany). V intravilánu obce nad údolím řeky.

36. **Hradiště** (o. Nesperská Lhota, Středočeský kraj, okres Benešov). Ostrožna obtékaná z jižní strany Blaníc, od severu bezjmenným potokem.

Publikovány byly nálezy ze starších výkopů a sběrů. Letecký průzkum objevil příkop přepažující ostrožnu v její úzké východní části a představující nejspíše opevnění chránící přístup od opyše.

Lit.: Lutovský 1986; Lutovský 1988.

37. **Hradištko I** (Středočeský kraj, okres Kolín). Terasový stupeň původně vymezený meandrem Labe.

Nově získané nálezy z plochy jsou datovány do mladší doby hradištní.

Lit.: Břicháček 1995.

38. **Hradištko** (obec Žeretice, Hradecký kraj, okres Jičín). Návrší nad levým břehem Cidliny mezi Velkým a Malým Hradištěm.

39. **Hradsko** (Středočeský kraj, okres Mělník). Náhorní planina na mohutném terénním bloku.

40. **Hryzely** (Středočeský kraj, okres Kolín). Terasovitá plošina jihovýchodně od osady. Nově publikovány středohradištní nálezy ze 70. let.
Lit.: Šolle 1987.

41. **Hřivice** (Ústecký kraj, okres Louny). Ostrožna Okrouhlík. Hradiště, z něhož byly sběry a mikrosondáže získány i zlomky raně středověké, především středohradištní keramiky. Objekt zaujímá 0,7 ha, dochovanou fortifikaci tvoří 100 m dlouhý a 10 m široký val, kterému předchází obdobně široký příkop. Podle vkopu do valu byl tento vyskládán z opukových kamenů.
Lit.: Čech 2000, 423.

42. **Cheb** (Plzeňský kraj, okres Cheb). Vyvýšenina nad pravým břehem Ohře, v místech pozdějšího hradu. V 80. a 90. letech byly odkrývány další hroby náležející rozsáhlému pohřebišti objevenému už v roce 1901. Z nejnovějších výzkumů pochází i torzo zahloubeného příbytku s dřevem obloženými stěnami, který je datován již do první poloviny 9. století.
Lit.: Šebesta 2000.

43. **Chlístovice** (Středočeský kraj, okres Kutná Hora). Ostrožna nad Vrchlicí a Chlístovickým potokem, v místech středověkého hradu Siónu. Nově publikován materiál ze starších výzkumů, dokládající dlouhodobé využívání lokality snad již od staršího až do pozdně hradištního období.
Lit.: Zápotocký 2003, 323–332.

44. **Chloumek** (Středočeský kraj, okres Mladá Boleslav). Ostrožna vybíhající z návrší Chlumu, Švédské šance. Souborně publikovány dosavadní nálezy ze sběrů na ploše hradiště, dokládající středohradištní osídlení.
Lit.: Čech–Lutovský 1992.

45. **Chlumec** (Ústecký kraj, okres Ústí nad Labem). Pahorek Horka při severovýchodním okraji obce. Nově vyhodnocen početný soubor již dříve získané mladohradištní keramiky.
Lit.: Rusó 1988; Rusó 1994.

46. **Choceň** (Pardubický kraj, okres Ústí nad Orlicí). Ostrožna v poloze Hlavačov.

47. **Chrudim** (Pardubický kraj, okres Chrudim). Ostrožna v zákrutu Chrudimky. Rozsáhlé záchranné výzkumy přinesly informace jak o zástavbě (obydlí, jámy, ploty, cesty), tak o opevnění. Potvrzena byla existence hradiště již ve střední době hradištní, z jehož opevnění byl zjištěn příkop. Do počátku 11. století je datována hradba roštové konstrukce s čelní zdí. Hradba zanikla požárem někdy kolem přelomu 11. a 12. století a na jejích troskách byla ve 12. století postavena další fortifikace. Ve 12. století se navíc v jihovýchodní části hradiště vydělil samostatný opevněný areál – akropole.
Lit.: Frolík 1993; Frolík–Sigl 1994; Frolík–Sigl 1999; Frolík 2001.

48. **Chřešřovice** (Jihočeský kraj, okres Písek). Ostrožna na levém břehu Vltavy, v poloze U sv. Jana.

49. **Chvojen** (Středočeský kraj, okres Benešov). Ostrožnovitý výběžek nad pravým břehem Janovického potoka.

50. **Chýnov** (Jihočeský kraj, okres Tábor). Nejspíše v areálu zámku na ostrožném návrší nad pravým břehem Chýnovského potoka.

51. **Jáma** (Jihočeský kraj, okres Prachatice). Severní výběžek horského hřbetu Vrata. Nová rekognoskace hradiště, z prostoru vymezeného valem získána raně středověká, převážně středohradištní keramika.
Lit.: Parkman 2003, 145–146.
52. **Jaroměř** (Hradecký kraj, okres Náchod). Ostrožna obtékaná na západní a jižní straně Labem.
53. **Jíloviště** (Středočeský kraj, okres Praha-západ). Ostrožnovitý výběžek těsně nad pravým břehem Berounky, poloha Humenská.
54. **Jindřichův Hradec** (Jihočeský kraj, okres Jindřichův Hradec). Skalnatý útvar chráněný mokřinami a tokem Nežárky, v místech pozdějšího středověkého hradu. Při rozsáhlých archeologických výzkumech, prováděných na hradě především v 70. a 80. letech 20. století odkryt pozůstatek nejstaršího opevnění v podobě zemního valu zpevněného dřevěným roštem a opatřeného čelní kamennou zdí. Po určité době bylo vybudováno nové opevnění v podobě příkopu vylámaného do skály, které patrně poněkud zmenšilo rozsah opevněné plochy. Hradba není přesvědčivě datována, uvažovat lze jak o střední, tak o mladší době hradištní.
Lit.: Durdík 1993; Durdík 2000, 230.
55. **Kal** (Hradecký kraj, okres Jičín). Výrazné návrší s místními názvy Hradiště a Vala. Opět se začalo uvažovat o možnosti, že hradiště bylo původně mnohem větší a poloha Vala je pouze jeho vnitřní částí. Datace předhradí není ovšem zřejmá. V raném středověku byla doplněna a přebudována torza staršího opevnění vnitřního hradu. Nově byla zkoumána hradba roštové konstrukce s čelní zdí. Některé nálezy pocházející z vnitřního areálu, z nich největší pozornost byla věnována předmětům avarského původu, vedly k devastaci části prostoru prostřednictvím detektorů kovů. Především na základě posledně uvedených nálezů je raně středověká fáze hradiště datována do starší doby hradištní.
Lit.: Kalferst–Sigl–Vokolek 1986; Kalferst 1989; Kalferst–Profantová 1999; Profantová 2003.
56. **Katovice** (Jihočeský kraj, okres Strakonice). Vrch Kněží hora nad levým břehem Otavy.
57. **Klapý** (Ústecký kraj, okres Litoměřice). Vrch Házmburk. Slovanské osídlení nově doložily povrchové nálezy keramiky na svazích vrchu i sídlištní objekty zjištěné v „Městečku“, tj. středověkém opevněném podhradí na jihovýchodním úbočí vrchu. Tam se podařilo zjistit i opevňovací příkop, do jehož reliktu byl založen korpus vrcholně středověké hradby. Osídlení je datováno do poměrně širokého intervalu od 8. do 10. století, stáří předpokládaného hradiště není zcela zřejmé.
Lit.: Zápotocký 1992, 198–202; Rusó–Smetana 1994.
58. **Klecany** (Středočeský kraj, okres Praha-východ). Ostrožna nad pravým břehem Vltavy. Změnu v úvahách o poměrně pozdním datování hradiště přinesl výzkum bohatě vybavených pohřebišť z 10. století uvnitř i vně opevněného areálu.
Lit.: nepublikováno, ústní sdělení N. Profantové.
59. **Klučov** (Středočeský kraj, okres Kolín). Návrší nad pravým břehem Šembery. Nově vyhodnocena část nálezů a situací ze starších výzkumů.
Lit.: Bubeník 1998; Bubeník 1999, 639–641; Kudrnáč 2002.
60. **Kolín** (Středočeský kraj, okres Kolín). Mírná vyvýšenina původně vklíněná v meandru Labe, poloha Hánín.

61. **Kostelec** (Hradecký kraj, okres Jičín). Mírný jižní svah a návrší při východním okraji obce.

Nově identifikovaný objekt opevněný valem a příkopem. Hradiště nebylo doposud archeologicky zkoumáno, několik nevýrazných zlomků keramiky z povrchových sběrů může svědčit o osídlení v mladší době hradištní.

Lit.: Ulrychová 1999, 474–475, 480–482.

62. **Kouřim** (Středočeský kraj, okres Kolín), Terénní blok nad ohybem říčky Kouřimky, poloha Stará Kouřim.

63. **Kouřim** (Středočeský kraj, okres Kolín). Ostrožna u sv. Jiří.

64. **Kováry** (Středočeský kraj, okres Kladno). Budeč, terénní blok nad soutokem Zákolanského a Týneckého potoka.

V 80. letech bylo nově zkoumáno předhradí, v jeho západním výběžku, v poloze Na kašně, byla objevena řada sídlištních objektů, včetně staveb s kamennými podezdívkami. Koncem 80. a počátkem 90. let byly publikovány výsledky výzkumu na akropoli, od druhé poloviny 90. let jsou ovšem dosavadní závěry výrazně přehodnocovány, a to jak co do zástavby akropole, tak do charakteru a datování fortifikace. K závažným výsledkům patří i datování vzniku hradiště až do 2. poloviny 9. století.

Lit.: Váňa 1989; Šolle 1990; Šolle 1991; Bartošková 1992; Váňa 1995; Bartošková 1997; Bartošková 2000; Bartošková 2004.

65. **Kozárovice** (Středočeský kraj, okres Příbram). Ostrožna sevřená ústím Hradeňského potoka a levým břehem Vltavy.

Publikován početný soubor keramiky z povrchových sběrů při poklesu hladiny Orlické přehradní nádrže. Některé zlomky dovolují datování počátků objektu do střední doby hradištní.

Lit.: Fröhlich–Lutovský 1999.

66. **Kozly** (Středočeský kraj, okres Mělník). Terasovitá vyvýšenina vystupující ze záplavového území Labe.

67. **Kozojedy** (Středočeský kraj, okres Rakovník). Ostrožna nad Pochválovským potokem, poloha Dřevíč.

68. **Krtín** (Plzeňský kraj, okres Tachov). Jižní ostrožna Hradišťanského vrchu.

Menší terénní výzkum v roce 1987 přinesl první průkazný datovací materiál v podobě starohradištní keramiky. Toto datování poněkud kontrastuje s poměrně vyspělým fortifikačním systémem. Ve starších pracích se hypoteticky uvažovalo o mladohradištním datování lokality. Během průzkumů v 80. letech 20. století byl zjištěn také lesní vývrat na vnější straně severovýchodní části valového násypu, ve kterém bylo možné pozorovat žárem spečené kameny spolu s dočervena přepálenou hlínou, z čehož se usuzuje na zánik hradiště požárem.

Lit.: Bašta–Baštová 1988, 14; Baštová–Bašta 1990, 16–17.

69. **Křečhoř** (Středočeský kraj, okres Kolín). V západním sousedství obce, poloha V Šancích.

Z povrchových sběrů uvnitř plochy, jejíž opevnění zčásti identifikoval letecký průzkum a studium starých map, byla získána (středo?)hradištní keramika.

Lit.: nepublikováno.

70. **Křivoklát** (Středočeský kraj, okres Rakovník). Neznámé místo (?).

71. **Kuklov** (Jihočeský kraj, okres Český Krumlov). Nízká údolní ostrožna obtékaná dvěma potoky.

Publikovány výsledky výzkumu z roku 1968, který doložil osídlení všech tří součástí hradiště v raném středověku, nejspíše ve střední době hradištní. Natavené kameny v hradbě, jakož

i zánik jednoho z objevených sídlištních objektů požárem mohou dokládat násilný zánik.
Lit.: Lutovský 1990.

72. **Lázně Toušeň** (Středočeský kraj, okres Praha-východ). Ostrožna v západní části obce. Při záchranných výzkumech zkoumány i situace z raného středověku, nálezy datované od starší do mladší doby hradištní. Opevnění ovšem datováno není.
Lit.: Profantová-Špaček 2003.

73. **Levousy** (Ústecký kraj, okres Litoměřice). Ostrožna nad pravým břehem Ohře.

74. **Libětice** (Jihočeský kraj, okres Strakonice). Vrcholová partie kopce Hradiště. Publikovány byly nové získané nálezy z plochy hradiště – keramika i kovové předměty.
Lit.: Profantová 1997; Lutovský–Michálek 1999; Lutovský–Michálek 2001, 232–237.

75. **Libice nad Cidlinou** (Středočeský kraj, okres Nymburk). Dvě terasovité vyvýšeniny původně obtékané Cidlinou.

Nadále probíhaly záchranné výzkumy na předhradí, vyhodnoceny a publikovány byly ovšem pouze předběžně. K důležitým závěrům patří posun v datování fortifikace předhradí až na konec 9. století.

Lit.: Justová 1990; Princová-Justová 1999; Bartošková 2000a; Mařík 2001.

76. **Libochovany** (Ústecký kraj, okres Litoměřice). Vrch Hrádek nad pravým břehem Labe.

77. **Libušín** (Středočeský kraj, okres Kladno). Svatojiřská ostrožna ohraničená dvěma hlubokými roklemi.

78. **Lipno** (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever). Ostrožna na levém břehu Mže. Prokázáno využití strategické polohy v raném středověku. Z nálezů učiněných v roce 1984 je zřejmé, že toto nejmladší období ve využívání lokality mělo nejméně dvě etapy. Získána byla keramika středohradištní i mladohradištní.

Lit.: Bašta–Baštová 1988, 14–15.

79. **Litoměřice** (Ústecký kraj, okres Litoměřice). Ostrožna nad tokem Labe v jihozápadní části města.

Shrnuty podstatné informace o objektu. Výsledky archeologického výzkumu z let 1999 a 2000 nebyly dosud publikovány.

Lit.: Kotyza–Smetana–Tomas a kol. 1997, 79–93.

80. **Litoradlice** (Jihočeský kraj, okres České Budějovice). Ostrožna v poloze Hrad nad levým břehem Vltavy.

81. **Lochovice** (Středočeský kraj, okres Beroun). Ostrožna nad pravým břehem říčky Litavky.

Leteckým průzkumem identifikováno druhé předhradí, publikovány byly nové mladohradištní nálezy z povrchových sběrů.

Lit.: Lutovský–Matoušek–Stolz 2002.

82. **Lštění** (Středočeský kraj, okres Benešov). Ostrožna nad levým břehem Sázavy.

Nově identifikováno (zčásti magnetometrickým průzkumem) bylo vnější předhradí o rozloze asi 2,5 hektaru, chráněné patrně dvojitým příkopem a snad i valovým tělesem, dochovaným v podobě terénní vlny.

Lit.: Křivánek 1999a.

83. **Malín** (Středočeský kraj, okres Kutná Hora). Protáhlá vyvýšenina v místech dnešní obce.

Záchranné výzkumy posledních let se dotkly jak vnitřního hradu, tak předhradí i předpolí. V posledně zmíněném prostoru bylo zachyceno intenzivní osídlení z mladší doby hradištní.

Lit.: nepublikováno, ústní sdělení F. Velímského.

84. Martinice (Středočeský kraj, okres Příbram). Vrchol kopce Hradec.

85. Mělník (Středočeský kraj, okres Mělník). Ostrožna nad soutokem Vltavy a Labe v místech dnešního zámku a historického jádra města.

Záchranný výzkum z roku 1998 poprvé zachytil fortifikaci raně středověkého hradiště. Uvažuje se o dvou etapách výstavby opevnění datovaných do střední doby hradištní.

Lit.: Meduna 2003.

86. Mladá Boleslav (Středočeský kraj, okres Mladá Boleslav). Ostrožna nad soutokem Jizery a Klenice, v centru dnešního města.

Menší záchranné výzkumy od 90. let 20. století přinesly doklady raně středověkého osídlení z mladší doby hradištní.

Lit.: Waldhauser 1992.

87. Most (Ústecký kraj, okres Most). Vrch Hněvín.

Radiokarbonová analýza potvrdila datování dřevěných trámů ze svrchní části valu do raného středověku.

Lit.: Bubeník 2002, 319.

88. Nadryby (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever). Ostrožna nad pravým břehem Berounky. Nově identifikováno. Povrchové průzkumy, sběry a sondáže přinesly i zlomky raně středověké keramiky.

Lit.: Bašta–Bašťová 1988, 15.

89. Nalžovické Podhájí (Středočeský kraj, okres Příbram). Ostrožna nad soutokem dvou potoků.

Nově zveřejněny výsledky staršího výzkumu z roku 1950. Popsán charakter opevnění (dřevohlinitá hradba z dubových trámů, opatřená čelní kamennou zdí, a příkop) zaniklého požárem. Nálezy datují hradiště do mladší doby hradištní.

Lit.: Sláma 1991.

90. Němětice (Jihočeský kraj, okres Strakonice). Ostrožnovitý výběžek terasy nad levým břehem Volyňky, poloha Hradec.

Rozsáhlý výzkum proběhl v letech 1982–1983 a 1988–1989. Zkoumáno opevnění (patrně roštová hradba s čelní zdí) i vnitřní zástavba v podobě zahlobených objektů a jednoho srubu. Vnitřní členění opevněného areálu zajišťoval příkop, lemovaný palisádou. Hradiště zaniklo násilně, což dokládají požárové vrstvy, spálené domy i hradba, spolu s nálezem téměř jednoho sta hrotů šípů. Poměrně krátkodobá existence hradiště je kladena do střední doby hradištní.

Lit.: Michálek–Lutovský 2000.

91. Nepřevázka (Středočeský kraj, okres Mladá Boleslav). Ostrožnovitý výběžek náhorní plošiny Chlumu.

92. Netolice (Jihočeský kraj, okres Prachatice). Ostrožna v poloze Na Jáně.

V souvislosti s výstavbou archeoparku byla zkoumána okrajová část ostrožny. Odkryta byla část kostrového pohřebiště i pozůstatek raně středověkého opevnění nad svahy ostrohu (kamenná zeď, žlaby pro dřevěnou konstrukci vytesané do skály). Vedle čtvernohého mladohradištního materiálu byly získány i keramické nálezy, datující počátky osídlení již do středohradištního období.

Lit.: Beneš–Hrubý 2001.

93. Nuzice (Jihočeský kraj, okres České Budějovice). Ostrožna sevřená meandry Židovy strouhy.

94. **Odřepsy** (Středočeský kraj, okres Nymburk). Severní a západní část nižší vrcholové partie Oškobrhu.
95. **Opočno** (Hradecký kraj, okres Rychnov nad Kněžnou). Ostrožna v areálu zámku.
96. **Oprechtice** (Plzeňský kraj, okres Domažlice). Ostrožna vystupující z úbočí vrchu Kravaře, v poloze Příkopy.
Novější povrchové nálezy posouvají dataci Příkopů až do první poloviny 13. století – v tom případě by šlo spíše o středověký hrad.
Lit.: Baštová–Bašta 1990, 39; Perlinger–Procházka 1996.
97. **Ostroměň** (Hradecký kraj, okres Jičín). Široký ostrožnovitý výběžek nad údolím potoka Javorky.
Menší archeologický výzkum, soustředěný především do prostoru akropole, probíhal v 80. a 90. letech. Potvrdil raně středověké stáří hradiště, zjistil charakter hrady (roštová konstrukce, čelní zeď), objevil i několik desítek sídlištních objektů z raného středověku. Hradiště vzniklo ve střední době hradištní, v mladší době hradištní dochází k přestavbě akropole a ke zmenšení osídlené plochy.
Lit.: Kalferst–Sigl 1990; Kalferst–Sigl 1991–1992.
98. **Ostrov u Bezdržic** (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever). Ostrožna nad soutokem Úterského a Blažimského potoka.
Nově identifikované hradiště o rozloze asi 2 hektary. Zjišťovací sondáž přinesla keramiku dokládající osídlení lokality mj. i v raném středověku. Opevnění datováno není.
Lit.: Baštová 1986, 15–19.
99. **Otmíče** (Středočeský kraj, okres Beroun). Návrší Otmíčská hora.
100. **Pěšice** (Pardubický kraj, okres Chrudim). Ostrožna nad Řepnickým potokem.
Povrchovými sběry na vnitřní ploše hradiště byly získány zlomky keramiky datované do slezskoplatěnické kultury a do raného středověku.
Lit.: Čurda 1994; Vích 2000, 61.
101. **Písecká Smoleč** (Jihočeský kraj, okres Písek). Ostrožna nad pravým břehem Vltavy.
102. **Planá** (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever). Vrch Radná, ostrožna Starý Zámek.
103. **Plzeň-Bukovec** (Plzeňský kraj, okres Plzeň-město). Ostrožna v západní části Holého vrchu.
104. **Pňov-Předhradí** (Středočeský kraj, okres Nymburk). V zástavbě obce v těsném sousedství systémů meandrujícího starého Labe, hradiště Oldříš.
105. **Počaply** (Středočeský kraj, okres Příbram). Homolovitý vrch v jihozápadním cípu hřebene Šance.
Stručně byly shrnuty výsledky výzkumu z let 1955 a 1956. Publikovány byly novější nálezy, učiněné pomocí nezákonného užití detektorů kovů a tedy bez zaznamenání nálezových okolností; jde např. o bronzová kování opasků, hroty šípů, stříbrný gombík, cínový křížek a dva denáry z konce 10. století.
Lit.: Kuchyňka 1998; Lutovský–Stolz 2001.
106. **Postoloprty** (Ústecký kraj, okres Louny). Jazykovitá terasa na levém břehu Ohře, ztožňováno s hradištěm Drahůš.
Publikovány výsledky starších výzkumů i pokusy o nové hodnocení objektu.
Lit.: Bubeník 1988, 150, 190–195; Čech 1999.
107. **Praha-Bohnice** (Praha 8). Ostrožna Zámka nad pravým břehem Vltavy.
Nově publikovány výsledky výzkumů ze 60. let 20. století.

Lit.: Profantová 1996.

108. **Praha-Dolní Liboc** (Praha 6). Mohutný terénní blok nad horní částí Šáreckého údolí, hradiště Šárka.

Publikovány výsledky starších výzkumů.

Lit.: Profantová 1999.

109. **Praha-Hostivař** (Praha 10). Ostrožna nad pravým břehem a hrází Hostivařské přehrady.

110. **Praha-Hradčany** (Praha 1). Skalnatý ostroh nad údolím Vltavy, v místech Pražského hradu.

Pokračující intenzivní výzkum, řada publikovaných výsledků, včetně monografického zpracování. Mimo jiné prokázána existence lehčího opevnění již v předbořivojovské době, první těžké opevnění datováno pomocí dendrochronologie do počátku 10. století. Nově identifikováno bylo opevnění pražského podhradí v prostoru dnešní Malé Strany.

Lit.: Boháčová–Frolík 1991; Hrdlička 1997; Boháčová 1999; Frolík 2000; Frolík–Maříková–Kubková–Růžicková–Zeman 2000; Boháčová 2001; Čiháková 2001.

111. **Praha-Jinonice** (Praha 5). Ostrožna nad Prokopským údolím, butovické hradiště.

Publikovány starší nálezy a nálezy z nových sběrů.

Lit.: Lutovský–Militký 2000; Vokolek 2004, 64–65.

112. **Praha-Královice** (Praha 10). Ostrožna nad meandrem Rokytky, poloha U Markéty.

Publikovány sběry z 80. let a zaměření hradiště.

Lit.: Richterová 1997.

113. **Praha-Vinoř** (Praha 9). Ostrožna v bývalé zámecké oboře.

Publikovány povrchové sběry z 80. let a zaměření hradiště, zveřejněny i nové povrchové nálezy, které představují indicie pro možnou existenci kostelní stavby.

Lit.: Richterová 1997; Daněček–Lutovský 2003; Daněček 2005.

114. **Praha-Vyšehrad** (Praha 2). Ostrožna nad soutokem Vltavy a Botiče.

Publikovány výsledky starších výzkumů, diskutována otázka počátků hradiště.

Lit.: Nechvátal 1992; Bartošková 1998.

115. **Prachovské skály** (katastrální území obcí Prachov, Pařezská Lhota a Zámostí, Hradecký kraj, okres Jičín). Řada dílčích opevnění využívající členitý terén a reliéf pískovcových skal.

Publikováno nové přehodnocení celého komplexu Prachovských skal. Kritice byl podroben tradiční pohled na rozsah opevnění, na datování valovitých útvarů, ale i na význam celého komplexu.

Lit.: Čtverák–Ulrychová 2003.

116. **Přečaply** (Ústecký kraj, okres Chomutov). Kostelní vrch.

117. **Přerov nad Labem** (Středočeský kraj, okres Nymburk). Návrší Přerovská hůra.

Geofyzikálním měřením a leteckým průzkumem zjištěny nové skutečnosti ohledně průběhu fortifikací, publikovány i nově získané ojedinělé nálezy.

Lit.: Křivánek 1999, 220; Profantová 2004.

118. **Přistoupim** (Středočeský kraj, okres Kolín). Rozlehlé návrší, polohy Šance a Malé Šance.

Geofyzikální průzkum objevil pozůstatky několikanásobného vnějšího opevnění. Objevem stop příčných fortifikací na Malých Šancích prokázáno, že hradiště bylo původně dvou-dílné.

Lit.: Křivánek 1999, 220–221.

119. **Přívory** (Středočeský kraj, okres Mělník). Ostrožna na konci hřbetu nad Košáteckým potokem.

Leteckou archeologií, geofyzikou i terénním výzkumem ověřena existence fortifikace v době tří paralelních příkopů. Opevnění je datováno do 10. století.

Lit.: Krivánek 2000, 498; Profantová 2002.

120. **Radim** (Středočeský kraj, okres Kolín). Výběžek terénního bloku nad pravým břehem Výrovky.

121. **Řepice** (Jihočeský kraj, okres Strakonice). Vrchol kopce Hradec.

122. **Sázava nad Sázavou/Dojetřice** (Středočeský kraj, okres Benešov). Ostrožna nad levým břehem řeky Sázavy.

Nová rekognoskace, při povrchových průzkumech získána nová kolekce raně středověké keramiky.

Lit.: Bernat–Štědra 2005.

123. **Semice** (Středočeský kraj, okres Nymburk). Vrchol tabulové hory zvané Semická hůra.

124. **Skočice** (Jihočeský kraj, okres Strakonice). Předvrchol návrší Hrad.

Nové publikovány nálezy ze starších výzkumů, dokládající využití lokality ve střední době hradištní.

Lit.: Fröhlich–Lutovský–Michálek 2004, 207–208, 219–224.

125. **Smolov** (Plzeňský kraj, okres Domažlice). Ostrožna nad Smolovským potokem.

Zánik požárem, datovaný na základě starších výzkumů do 11. století, posunuly nové nálezy z povrchových sběrů až do 12. století.

Lit.: Baštová–Bašta 1990, 36; Břicháček–Metlička 1999, 267–269.

126. **Soběslav** (Jihočeský kraj, okres Tábor). Ostrožna v poloze Svákov nad levým břehem Lužnice.

127. **Stará Boleslav** (Středočeský kraj, okres Praha-východ). Nízká terasovitá vyvýšenina nad Labem.

Rozsáhlé záchranné výzkumy z 80. a 90. let přinesly podstatnou změnu v poznání staroboleslavského hradiště – fortifikací i zástavby. Zjištěny dvě fáze opevnění akropole – středohradištní roštová hradba s čelní zdí byla ještě v 10. století nahrazena zdí stavěnou na maltu. Hustě zastavěné předhradí bylo od akropole odděleno mohutným příkopem.

Lit.: Boháčová–Frolík–Špaček 1994; Boháčová–Špaček–Frolík 1994; Boháčová 2004 (ed.).

128. **Starý Plzenec** (Plzeňský kraj, okres Plzeň-jih). Ostrožna vybíhající k západu z návrší Hůrka.

Nové posuzovány byly zbytky sakrální architektury, došlo ke změnám jejich datace. Terénní výzkumy se soustředily do prostoru suburbia.

Lit.: Kodera–Nováček–Šíroky 2002; Šíroky–Nováček–Kaiser 2004, 799–808.

129. **Střápole** (Plzeňský kraj, okres Rokycany). Ostrožna sevřená levobřežními přítoky Berounky.

130. **Sudoměř** (Středočeský kraj, okres Mladá Boleslav). Úzká ostrožna Hrádek.

131. **Svatý Jan pod Skalou** (Středočeský kraj, okres Beroun). Hřbet vápencového vrchu nad levým břehem Loděnice.

Nově identifikované hradiště, nálezy z geologických sond a povrchových sběrů pocházejí v malé míře i ze střední doby hradištní.

Lit.: Benková–Čtverák 1998.

132. **Svržno** (Plzeňský kraj, okres Domažlice). Temeno Černého vrchu.

Hradiště bylo objevené v roce 1985 a postupně zničené v 80. a 90. letech. Rozsáhlý archeologický výzkum přinesl vedle zásadních informací o pravěké osídlení a opevnění i nálezy ze starší a střední doby hradištní. V této době už nebyl Černý vrch opevněn.

Lit.: Baštová–Bašta 1990, 10–13, raně středověké nálezy dosud souborně nepublikovány.

133. **Šipín** (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever). Ostrožna obtékána Úterským potokem. Nově získaná keramika z povrchových sběrů potvrzuje osídlení ve střední i mladší době hradištní.

Lit.: Bašta–Baštová 1988, 18.

134. **Štěnec** (Pardubický kraj, okres Ústí nad Orlicí). Ostrožna v poloze Kozí nožka. Ostrožna, na špici porušená novodobým lomem, je přepažená dodnes viditelným příkopem a valem. Lokalita byla objevena v roce 1996 a nelze vyloučit její raně středověké stáří.

Lit.: Vích 2000, 62–63.

135. **Štítary** (Plzeňský kraj, okres Domažlice). Svatovavřínecký vrch obtékán Radbuzou. Archeologický výzkum v letech 1984–1988 umožnil rozlišit dvě fáze opevnění. Rozeznány čtyři horizonty s hradištní keramikou, datovatelné do střední doby hradištní až do počátku mladohradištního období.

Lit.: Baštová–Bašta 1990, 17–30.

136. **Tachov** (Plzeňský kraj, okres Tachov). Patrně v místech středověkého hradu.

137. **Tašovice** (Karlovarský kraj, okres Karlovy Vary). Ostrožna při ohybu Ohře.

138. **Tetín** (Středočeský kraj, okres Beroun). Ostrožna nad pravým břehem Berounky. Povrchovým průzkumem nově identifikována střední linie opevnění. Několik výzkumů proběhlo v areálu hradiště v 80. a 90. letech (např. průkop částí vnějšího obvodového opevnění a záchranné výzkumy na různých místech hradiště v souvislosti s plynofikací obce). Nově vyhodnoceny byly sakrální stavby.

Lit.: Profantová 1997a; Sommer 2000; část nových výzkumů nepublikována.

139. **Tismice** (Středočeský kraj, okres Kolín). Návrší nad pravým břehem potoka Bušince. Záchranný výzkum proběhl v roce 1997. Díky letecké prospekci a následnému geofyzikálnímu měření se podařilo identifikovat původní vnitřní členění hradiště – prokázány byly tři vnitřní fortifikační linie. Uvažuje se i o tom, že vlastní raně středověké hradiště zaujímal pouze plochu vymezenou nově zjištěnými fortifikacemi, tedy jen širokou jazykovitou ostrožnou v severní části návrší v rozsahu asi 6 hektarů. Nově hodnoceny byly i výsledky starších výzkumů.

Lit.: Tomková 1998; Křivánek 1999, 222; Tvrdík–Mazač 2001; Kudrnáč 2002, 483–486.

140. **Tmaň** (Středočeský kraj, okres Beroun). Vrcholová planina Kotýzu v západní polovině hřbetu Zlatého koně.

141. **Tožice** (Středočeský kraj, okres Benešov). Severní část osady a přílehlý vrch.

142. **Třeskonice** (Ústecký kraj, okres Louny). Tabulový vrch Výrov.

143. **Týnec nad Sázavou** (Středočeský kraj, okres Benešov). Ostrožné návrší nad ohybem Sázavy.

144. **Ústaleč** (Plzeňský kraj, okres Klatovy). Vrch Hradec.

Proběhl menší zjišťovací výzkum, který přinesl jediný zlomek raně středověké keramiky; pořízen byl i schematický plán.

Lit.: Hrubý–Lutovský 1999.

145. **Ústí nad Labem** (Ústecký kraj, okres Ústí nad Labem). Ostrožna nad soutokem Bíliny s Labem.

Záchranné výzkumy z 90. let doložily nejen značnou intenzitu raně středověkého osídlení, ale objevily i část příkopu chránícího pravděpodobně hradiště od západu.

Lit.: Cvrková–Zápotocký 1994.

146. **Velešice** (Hradecký kraj, okres Jičín). Terénní blok nad levobřežní nivou řeky Cidliny.

Nově identifikované hradiště o rozloze asi 17 ha. Z povrchových sběrů pochází mladohradištní keramika.

Lit.: Ulrychová 1999, 475–476.

147. **Velichov** (Karlovarský kraj, okres Karlovy Vary). Ostrožna na východním výběžku Liščí hory.

148. **Velké Hydčice** (Plzeňský kraj, okres Klatovy). Prácheň, ostrožné návrší nad pravým břehem Otavy.

149. **Velký Osek** (Středočeský kraj, okres Kolín). Vyvýšenina mezi zaniklými meandry Labe.

150. **Vesec u Sobotky** (Hradecký kraj, okres Jičín). Skalnatá ostrožna nad soutokem Klenice a Veseckého potoka, známá pod názvem Poráň.

151. **Vestec** (Středočeský kraj, okres Nymburk). Hradiště Havraň při ústí Velenického potoka do Mrliny.

152. **Vetlá** (Ústecký kraj, okres Litoměřice). Vrch Sovice.

153. **Věvrov** (Plzeňský kraj, okres Domažlice).

Nově identifikovaný objekt, z příkopu nově identifikovaného hradiště pochází údajně i jeden středohradištní stěp. Na základě tohoto údaje se někdy lokalita zařazuje do raného středověku.

Lit.: Metlička 1997.

154. **Vlastislav** (Ústecký kraj, okres Litoměřice). Ostrožna trojúhelníkového půdorysu.

155. **Vraclav** (Pardubický kraj, okres Ústí nad Orlicí). Ostrožna v severovýchodním sousedství obce.

156. **Vraník** (Středočeský kraj, okres Kutná Hora). Návrší nad meandrem Sázavy a potokem.

157. **Vrbčany** (Středočeský kraj, okres Kolín). Jazykovitý výběžek nad pravým břehem Výrovky.

158. **Zabrušany** (Ústecký kraj, okres Teplice). Ostrožna obtékaná původně dvěma potoky. Proběhl výzkum vnějšího valu, vně ostrožny zjištěna další obranná linie patrně palisádového charakteru, nově vyhodnoceny i starší nálezy. Výzkum valu potvrdil, že hradiště nezaniklo se vznikem bílinského hradiště, ale že k přestavbě vnější hradby došlo ještě v pokročilém mladohradištním období.

Lit.: Rusó 1991; Lutovský 2003.

159. **Zářecká Lhota** (Pardubický kraj, okres Ústí nad Orlicí). Ostrožnovitý výběžek nad soutokem Tiché Orlice a Ostrolovského potoka.

Menším výzkumem prokázáno pravěké stáří fortifikace a potvrzeno využití polohy v raném středověku.

Lit.: Vokolek 1990.

160. **Žalov** (Středočeský kraj, okres Praha-východ). Ostrožna sevřená údolím Vltavy a roklí Žalovského potoka, hradiště Levý Hradec.

Podrobně byly vyhodnocovány starší výzkumy, zveřejněna původní dokumentace, v areálu hradiště proběhlo i několik menších záchranných výzkumů. Počátky Levého Hradce kladeny až k polovině 9. století.

Lit.: Tomková–Vojtěchovská 1998; Tomková (ed.) 1995; Tomková 2001.

161. Žatec (Ústecký kraj, okres Louny). Ostrožna v zákrutu řeky Ohře.

Od počátku 90. let probíhají rozsáhlé záchranné výzkumy, zkoumány fortifikace, zástavba, kostelní stavby, dvorce apod. Mimo jiné ztotožněn průběh vnějšího opevnění raně středověkého hradiště s průběhem hradeb středověkého města. Četné jsou rovněž nálezy kostrových hrobů, datovaných od konce 10. století až do vrcholného středověku. Nové nálezy ze Žatce nebyly dosud souhrnně publikovány.

Lit.: Čech 1994; Holodňák–Holodňáková 1999; Čech 2004.

162. Ždánice (Středočeský kraj, okres Kolín). Ostrožna vytvořená erozí okraje planiny.

Stopy zaniklého opevnění se podařilo identifikovat v letech 1998 a 2000 při geofyzikálním měření, stále ovšem chybějí přesvědčivé doklady pro datování hradiště.

Lit.: Křivánek 1999, 224; Křivánek 2000, 496.

163. Železnice (Hradecký kraj, okres Jičín). Vrch Železný, solitérní čedičová kupa.

164. Železnice (Hradecký kraj, okres Jičín). Ostrožna v jihozápadní části dnešního městečka.

Nově identifikované, nejspíše trojdílné hradiště, snad mladohradištního stáří.

Lit.: Ulrychová 1997, 43.

165. Žinkovy (Plzeňský kraj, okres Plzeň-jih). Poloha Obrovo hradiště či Obří hrad.

Publikovány novější nálezy z areálu hradiště.

Lit.: Metlička–Profantová 1997–1998.

Poznámky

- 1 Název odráží vývoj poznání a konečků i samotný vývoj hradebních systémů raného středověku. Rozhodně tedy nemá nic společného s úslovím „ode zdi ke zdi“; domnívám se totiž, že útlum tzv. badatelských výzkumů poznání českých hradišť určitě pomohl. Snad jsme se již rozloučili s představou že právě my a právě teď máme povinnost či právo vyřešit otázky, k jejichž zodpovězení je nutné zničit klíčové situace jedinečných objektů.
- 2 Jako příklad, že intenzivní zájem v podobě opakovaných sběrů může přinést zásadní výsledky, lze uvést hradiště v pražské Vinoři, kde povrchový nález románské dlaždice a opukového kvádríku dovoluje již celkem reálně uvažovat o existenci kostelní stavby (Daněček–Lutovský 2003; Daněček 2005).
- 3 Nabízí se otázka, jak asi vypadal onen archeology a historiky tolikrát a na tak podivných místech hledaný Canburg z roku 805, právem považovaný za centrum celých tehdy osídlených Čech (k jeho hledání naposledy Sláma 2003). Žádné mohutně opevněné ani rozlehlé pevnosti v Čechách v té době nestály.

Literatura

- BARTOŠKOVÁ, A., 1992: Archeologický výzkum budečského předhradí v poloze Na kašně. První etapa hodnocení, *Archeologické rozhledy* 44, 431–452, 498–502.
- BARTOŠKOVÁ, A., 1997: Rekapitulace archeologického výzkumu Budče, *Archeologické rozhledy* 49, 41–55.
- BARTOŠKOVÁ, A., 1998: Vyhodnocení keramiky ze stratigraficky nejstarších poloh na Vyšehradě, *Památky archeologické* 89, 365–387.
- BARTOŠKOVÁ, A., 2000: Revize klíčové archeologické situace na Budči, *Archeologické rozhledy* 52, 665–678.
- BARTOŠKOVÁ, A., 2000a: Libice nad Cidlinou – výzkum předhradí v roce 1997, *Památky archeologické* 91, 315–344.
- BARTOŠKOVÁ, A., 2004: K vývoji vnitřního opevnění na Budči, *Archeologické rozhledy* 56, 763–797.
- BAŠTA, J., 1992: Březina, okr. Rokycany, *Výzkumy v Čechách 1988–1989*, 20.
- BAŠTA, J.–BAŠTOVÁ, D., 1988: K problematice počátků a vývoje slovanských hradišť v západních Čechách, *Studia mediaevalia Pragensia* 1, 9–31.

- BAŠTOVÁ, D., 1986: Pravěké osídlení povodí Úterského potoka, *Archeologické rozhledy* 38, 3–31.
- BAŠTOVÁ, D., 1987: Dolní Hradiště, okr. Plzeň-sever, *Výzkumy v Čechách 1984–1985*, 42.
- BAŠTOVÁ, D.–BAŠTA, J., 1990: Slovanské osídlení v povodí horní Radbuzy, *Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie* 5, 5–58.
- BENEŠ, J.–HRUBÝ, P., 2001: Archeologický výzkum Hradiště Na Jánu v Netolicích, okres Prachatice. I. etapa v roce 2000, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 14, 243–258.
- BENKOVÁ, I.–ČTVERÁK, V., 1998: „Areal ve Svatém Janu pod Skalou?“ (okr. Beroun), *Archeologie ve středních Čechách* 2, 115–144.
- BENKOVÁ, I.–ČTVERÁK, V.–LUTOVSKÝ, M., 1997: Několik poznámek k hradišti „Kozel“ u Hostimi, okr. Beroun, *Archeologie ve středních Čechách* 1, 311–321.
- BERNAT, J.–ŠTĚDRA, M., 2005: Posázavská hradiště – nové nálezy a poznatky, *Archeologie ve středních Čechách* 9, 197–225.
- BOHÁČOVÁ, I., 2001: Pražský hrad a jeho nejstarší opevňovací systémy. In: *Mediaevalia archaeologica* 3. Pražský hrad a Malá Strana. Praha, 179–301.
- BOHÁČOVÁ, I. (ed.), 2004: Stará Boleslav. Přemyslovský hrad v raném středověku. *Mediaevalia archaeologica* 5. Praha.
- BOHÁČOVÁ, I.–FROLÍK, J., 1991: Nové archeologické prameny a počátky Pražského hradu, *Archeologické rozhledy* 43, 562–576.
- BOHÁČOVÁ, I.–FROLÍK, J.–ŠPAČEK, J., 1994: Výzkum opevnění hradiště ve Staré Boleslavi – předběžné sdělení, *Archaeologia historica* 19, 27–35.
- BOHÁČOVÁ, I.–PROFANTOVÁ, N.–ŠPAČEK, J., 1998: Kování avarského původu ze Staré Boleslavi, *Archeologie ve středních Čechách* 2, 341–348.
- BOHÁČOVÁ, I.–ŠPAČEK, J.–FROLÍK, J., 1994: Stará Boleslav. Archeologický výzkum 1988–1994. Čelákovice.
- BŘICHÁČEK, P., 1995: Hradiště, okr. Kolín, *Výzkumy v Čechách 1990–1992*, 95.
- BŘICHÁČEK, P.–METLIČKA, M., 1999: Domažlická sídelní aglomerace v raném středověku, *Archeologie ve středních Čechách* 3, 259–282.
- BUBENÍK, J., 1988: K časné slovanským nálezům v exponovaných polohách na území Čech, *Památky archeologické* 79, 183–198.
- BUBENÍK, J., 1988a: Slovanské osídlení středního Poohří. Praha.
- BUBENÍK, J., 1992: Výzkum vrchu Rubín (Dolánky, obec Podbořany, okr. Louny) a jeho okolí v letech 1984–1989. Předběžná zpráva, *Archeologické rozhledy* 44, 216–230.
- BUBENÍK, J., 1995: K opevnění vrchu Rubínu u Podbořan (osada Dolánky, obec Podbořany, okr. Louny) v době hradištní, *Archeologické rozhledy* 47, 128–151.
- BUBENÍK, J., 1997: Die Besiedlung des südöstlichen Vorfeldes des Berges Rubín, *Památky archeologické* 88, 56–106.
- BUBENÍK, J., 1998: Ein Beitrag zur Erkenntnis des Klučover Horizontes, *Památky archeologické* 89, 230–266.
- BUBENÍK, J., 1999: Poznámky o nejstarších hradištích raného středověku v Čechách, *Archeologické rozhledy* 51, 631–648.
- BUBENÍK, J., 2002: Několik poznámek ke studii P. Čecha „Hrady a výšinná sídliště raného středověku v Pobělí a středním Poohří“, *Archeologické rozhledy* 54, 319–326.
- CVRKOVÁ, M.–ZÁPOTOCKÝ, M., 1994: Ústí nad Labem. K topografii jednoho z raně středověkých centrálních míst severozápadních Čech, *Archeologické rozhledy* 46, 205–243.
- ČECH, P. 1994: Archeologický průzkum při rekonstrukci plynovodu v Žatci (předběžná zpráva), *Archeologické rozhledy* 46, 65–80.
- ČECH, P., 2000: Hrady a výšinná sídliště raného středověku v Pobělí a středním Poohří, *Archeologie ve středních Čechách* 4, 421–438.
- ČECH, P., 2004: Žatec v raném středověku (6.–počátek 13. století). In: P. Holodňák–I. Ebelová (eds.), *Žatec*. Praha, 54–114.
- ČECH, P.–LUTOVSKÝ, M., 1992: Švédské šance v pravěku a rané době dějinné, *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 5, 13–37.
- ČIHÁKOVÁ, J. 2001: Raně středověké fortifikace na jižním okraji pražského levobřežního podhradí. In: *Mediaevalia archaeologica* 3. Pražský hrad a Malá Strana. Praha, 29–135.
- ČTVERÁK, V.–LUTOVSKÝ, M., 1999: Raně středověké hradiště v poloze „Hradišátko“ u Dolních Břežan, okr. Praha-západ, *Archeologie ve středních Čechách* 3, 407–440.
- ČTVERÁK, V.–LUTOVSKÝ, M.–SLABINA, M.–SMEJTEK, L., 2003: *Encyklopedie hradišť v Čechách*. Praha.
- ČTVERÁK, V.–ULRYCHOVÁ, E., 2001: Komplex Češov, okr. Jičín, fenomén v české archeologii?, *Archeologie ve středních Čechách* 5, 365–404.
- ČTVERÁK, V.–ULRYCHOVÁ, E., 2003: Prachovské skály na úsvitě... Prostor Prachovských skal – místo vyhledávané od pravěku po novověk, *Archeologie ve středních Čechách* 7, 475–507.
- ČURDA, T., 1994: Zjišťovací výzkum na opevnění u Rabouně a otázka hradišť u Srbců a Pěšic, *Východočeský historický sborník* 4, 33–42.

- DANĚČEK, V., 2005: Indicie podoby vnitřní plochy raně středověkého hradiště v Praze-Vinoři, *Archeologie ve středních Čechách* 9, 561–567.
- DANĚČEK, V.-LUTOVSKÝ, M., 2003: K raně středověkému hradišti v Praze-Vinoři, *Archaeologica Pragensia* 16, 47–52.
- DURDÍK, T., 1993: Středověký vývoj hradu. In: Jindřichův Hradec 1293–1993. Jindřichův Hradec, 69–83.
- DURDÍK, T., 2000: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
- FROLÍK, J., 1993: Chrudim v 11. a 12. století. In: Lokalne ośrodki władzy państwowej w XI–XII wieku w Europie Środkowo-Wschodniej. Wrocław, 219–233.
- FROLÍK, J., 2000: Pražský hrad v raném středověku. In: Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. Praha, 101–120.
- FROLÍK, J., 2001: Přemyslovská Chrudim. Chrudim.
- FROLÍK, J., 2002: Zamyšlení nad třetím svazkem sborníku „Mediaevalia archaeologica“. K výsledkům výzkumů raně středověkého opevnění Pražského hradu a Malé Strany, *Archeologické rozhledy* 54, 705–726.
- FROLÍK, J.–MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ, J.–RŮŽIČKOVÁ, E.–ZEMAN, A., 2000: Nejstarší sakrální architektura Pražského hradu. Výpověď archeologických pramenů (Castrum Pragense 3). Praha.
- FROLÍK, J.–SIGL, J., 1994: New Facts on the Settlement on the Central Hilltop of the Town of the Chrudim, *Památky archeologické* 85, 111–131.
- FROLÍK, J.–SIGL, J., 1999: Mladohradištní valové opevnění v Chrudimi, *Archeologie ve středních Čechách* 3, 443–464.
- FRÖHLICH, J., 1993: K otázce stáří valů Hrochova Hrádku, *Castellologica Bohemica* 3, 251–256.
- FRÖHLICH, J.–LUTOVSKÝ, M., 1999: Nové nálezy z hradiště u Kozárovic, okr. Příbram, *Archeologie ve středních Čechách* 3, 385–406.
- FRÖHLICH, J.–LUTOVSKÝ, M.–MICHÁLEK, J., 2004: Raně středověké osídlení v povodí Blanice na Vodňansku a Protivínsku, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 17, 207–229.
- HOLODNÁK, P.–HOLODNÁKOVÁ, R., 1999: K objevu vnějšího opevnění žateckého hradiště v raném středověku, *Archeologie ve středních Čechách* 4, 367–374.
- HRDLÍČKA, L., 1997: K výpovědi stratigrafického vývoje Pražského hradu, *Archeologické rozhledy* 49, 649–662.
- HRUBÝ, P.–LUTOVSKÝ, M., 1999: Několik poznámek k hradišti u Ústalce, okr. Klatovy, *Archeologie ve středních Čechách* 3, 469–472.
- HRUBÝ, P.–LUTOVSKÝ, M., 2000: Výšinná sídliště v Dražicích a Hrobech. K raně středověkému osídlení Táborska, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 13, 97–111.
- HRUBÝ, P.–LUTOVSKÝ, M., 2000a: Výšinné lokality raného středověku v jižních Čechách. *Archeologie ve středních Čechách* 4, 439–483.
- JAWORSKI, K., 2005: Grody w Sudetach (VIII–X w.). Wrocław.
- JUSTOVÁ, J., 1990: Archeologický výzkum na předhradí slovanského hradiště v Libici nad Cidlinou a v jeho zázemí v letech 1985–1989 (Předběžná zpráva), *Archeologické rozhledy* 42, 661–673, 723–731.
- KALFERST, J., 1989: Zjišťovací výzkum na hradišti „Valy“ u Kalu, *Zpravodaj Krajského muzea východních Čech* 16, 28–34.
- KALFERST, J.–PROFANTOVÁ, N., 1999: Nové poznatky o hradišti Kal, okr. Jičín, *Archeologie ve středních Čechách* 3, 293–335.
- KALFERST, J.–SIGL, J., 1990: Pokračování archeologického výzkumu hradiště u Ostroměře v roce 1989, *Zpravodaj Krajského muzea východních Čech* 17, 60–65.
- KALFERST, J.–SIGL, J., 1991–1992: Dokončení archeologického výzkumu na slovanském hradišti u Ostroměře (okr. Jičín) v roce 1990, *Zpravodaj Krajského muzea východních Čech* 18, 66–68.
- KALFERST, J.–SIGL, J.–VOKOLEK, V., 1986: Archeologický výzkum hradiště v poloze Vala na k.ú. Kal (okr. Jičín) v roce 1985, *Zpravodaj Krajského muzea východních Čech* 13/1, 59–69.
- KODERA, P.–NOVÁČEK, K.–ŠIROKÝ, R., 2002: Starý Plzeňec. Kostely sv. Vavřince a sv. Kříže na Hůrce. Nepublikovaný rukopis. Západočeský institut pro ochranu a dokumentaci památek. Plzeň.
- KOTÝZA, O., 2004: Peruc a okolí v časně době dějinné a na prahu středověku. K počátkům přemyslovské správy na tomto území. In: *Peruc v mýtech a dějinách*. Peruc, 34–125.
- KOTÝZA, O.–SMETANA, J.–TOMAS, J. A KOL., 1997: Dějiny města Litoměřic. Litoměřice.
- KŘÍVÁNEK, R., 1999: Přehled využití geofyziky ARÚ Praha na archeologických lokalitách ve středních Čechách v letech 1994–1998, *Archeologie ve středních Čechách* 3, 213–234.
- KŘÍVÁNEK, R., 1999a: Magnetometrický průzkum hradiště Lštění, okr. Benešov. *Archeologické rozhledy* 51, 809–823.
- KŘÍVÁNEK, R., 2000: Způsoby využití geofyzikálních měření jako metody průzkumů hradišť, *Archeologie ve středních Čechách* 4, 489–503.
- KUDRNÁČ, J., 2002: K vývoji slovanského osídlení v Klučově a v Pošemberi na Českobrodsku v 6.–9. století, *Archeologie ve středních Čechách* 6, 441–491.
- KUCHYNKA, Z., 1998: Hradiště Šance u Březnice a otázka Bozně, *Středočeský vlastivědný sborník–Muzeum a současnost* 16, 125–135.
- LUTOVSKÝ, M., 1986: Hradiště u Vlašimě – příspěvek k raně středověkému osídlení Podblanicka, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 27, 159–168.

- LUTOVSKÝ, M., 1988: Hradiště u Vlašimě ve světle dalšího archeologického materiálu, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 29, 267–269.
- LUTOVSKÝ, M., 1990: Zjišťovací výzkum na hradišti u Kuklova, o. Brloh, okr. Český Krumlov, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 7, 83–96.
- LUTOVSKÝ, M., 2001: Die südböhmischen Burgwälle im 10. Jahrhundert. Zur Problematik der Einnahme Südböhmens durch die Přemysliden. In: Sommer, P. (Hrsg.): Boleslav II. Der tschechische Staat um das Jahr 1000 (Internationales Symposium, Praha 9.–10. 2. 1999). Praha, 293–302.
- LUTOVSKÝ, M., 2003: Hradiště v Zabušanech ve světle výzkumu vnějšího valu, Archeologie ve středních Čechách 7, 553–571.
- LUTOVSKÝ, M.–MATOUŠEK, V.–STOLZ, D., 2002: Lochovice v raném středověku: hradiště a podhradí, Archeologie ve středních Čechách 6, 499–515.
- LUTOVSKÝ, M.–MICHÁLEK, J., 1998: Raně středověké sídlištní objekty ze Strakonice. Ke slovanskému osídlení středního Pootaví, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 11, 52–68.
- LUTOVSKÝ, M.–MICHÁLEK, J., 1999: Nové nálezy z hradiště u Libětic, okr. Strakonice, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 12, 61–67.
- LUTOVSKÝ, M.–MICHÁLEK, J., 2001: Nové raně středověké nálezy ze Strakonicka, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, 231–242.
- LUTOVSKÝ, M.–MILITKÝ, J., 2000: Raně středověké nálezy z hradiště v Praze-Butovicích ve sbírkách Národního muzea, Archaeologica Pragensia 15, 101–107.
- LUTOVSKÝ, M.–STOLZ, D., 2001: Hradiště „Šance“ u Březnice (okr. Příbram) ve světle nových nálezů, Archeologie ve středních Čechách 5, 565–578.
- MAŘÍK, J., 2001: Výzkum raně středověkého opevnění na parcele č. 5 v Libici nad Cidlinou, Archeologie ve středních Čechách 5, 581–590.
- MEDUNA, P., 2003: Nejstarší raně středověké opevnění v areálu Mělníka, Archeologické rozhledy 55, 378–385.
- METLIČKA, M., 1997: Věvrov, okr. Domažlice, Výzkumy v Čechách 1993–1995, 315–316.
- METLIČKA, M.–PROFANTOVÁ, N., 1997–1998: Zum Fund eines eisernen Riemenzeugbeschlages und zur Datierung des Burgwalls bei Žinkovy, Bez. Plzeň-Süd, Saarbrücker Studien und Materialien zur Altertumskunde 6/7, 315–324.
- MICHÁLEK, J.–LUTOVSKÝ, M., 2000: Hradec u Němčic. Sídlo halštatské a raně středověké nobility v česko-bavorském kontaktním prostoru. Strakonice–Praha.
- MILITKÝ, J., 1993: Pravěké a raně středověké hradiště Bechyně, Výběr – Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 30, 95–98.
- MILITKÝ, J., 1996: Archeologický výzkum a průzkum v okolí Čertovy zdi na hradním nádvoří v Bechyni, okr. Tábor, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 9, 173–178.
- NECHVÁTAL, B., 1992: Vyšehrad a archeologie. In: Královský Vyšehrad. Sborník příspěvků k 900. výročí úmrtí prvního českého krále Vratislava II. (1061–1092). Praha, 112–139.
- PARKMAN, M., 2003: Osídlení Prachaticka v raném středověku, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 129–194.
- PERLINGER, W.–PROCHÁZKA, Z., 1996: Hrady v česko-bavorském pohraničí – jejich znovuoživení. Domažlice–Furth im Wald.
- PRINCOVÁ-JUSTOVÁ, J., 1999: Libice nad Cidlinou. Zur ältesten burgwallzeitlichen Besiedlung und zur Gründung des Burgwalls, Památky archeologické 90, 107–152.
- PROFANTOVÁ, N., 1996: Slovanské osídlení hradiště Bohnice-Zámka a jeho zázemí. Na základě výzkumů N. Maška, Archaeologica Pragensia 12, 65–140.
- PROFANTOVÁ, N., 1997: K novějším nálezům z hradiště Libětic, okr. Strakonice, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 10, 26–38.
- PROFANTOVÁ, N., 1997a: Příspěvek k poznání předhradí Tetína, Archeologie ve středních Čechách 1, 323–332.
- PROFANTOVÁ, N., 1998: Doubravčice. K problematice počátků raně středověkého hradiště na základě výzkumů J. Kudrnáče, Archeologie ve středních Čechách 2, 157–275.
- PROFANTOVÁ, N., 1999: Zum gegenwärtigen Erkenntnisstand der frühmittelalterlichen Besiedlung des Burgwalls Šárka (Gem. Dolní Liboc, Prag 6), Památky archeologické 90, 65–106.
- PROFANTOVÁ, N., 1999a: Bronzové raně středověké nákončí z Češova, okr. Jičín, Archeologické rozhledy 51, 614–630.
- PROFANTOVÁ, N., 2002: Výšinné sídliště v Přivorech, okres Mělník, v raném středověku. In: Vlastivědný sborník Mělnicka 4. Mělník, 22–46.
- PROFANTOVÁ, N., 2003: Další kovové nálezy z hradiště Kal, Archeologie ve středních Čechách 7, 541–552.
- PROFANTOVÁ, N., 2004: Nález pravěké falérky a gombíku na hradišti Přerovská Hůra, okr. Nymburk, Archeologie ve středních Čechách 8, 591–597.
- PROFANTOVÁ, N.–ŠPAČEK, J., 2003: Příspěvek k poznání raně středověkého osídlení v Toušeni (Lázně Toušeň, okr. Praha-východ), Archeologie ve středních Čechách 7, 509–529.
- PROFANTOVÁ, N.–ŠPAČEK, L., 1991: Nákončí z doby avarské z Prahy 1-Nového města, Archaeologica

- Pragensia 11, 93–100.
- RICHTER, M.–VOKOLEK, V., 1995: Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky středověkého města. Hradec Králové.
- RICHTEROVÁ, J., 1997: Povrchový průzkum raně středověkých hradišť v Praze-Vinoři a Královicích. In: Život v archeologii středověku. Praha, 525–534.
- RUSO, A., 1991: Příspěvek k poznání slovanského hradiště v Zabrušanech. Archeologický výzkum v severních Čechách sv. 19. Teplice 1991.
- RUSO, A., 1994: Statistické hodnocení keramiky ze Zabrušan a Chlumce, Památky archeologické 85, 34–81.
- RUSO, A., 1988: Příspěvek k poznání slovanské lokality v Chlumci, poloha Horka. Archeologický výzkum v severních Čechách sv. 14. Teplice.
- RUSO, A.–SMETANA, J., 1994: Zaniklé městečko pod Házmburkem (K otázce tzv. latránů a opevněných podhradí). Archaeologia historica 19, 319–336.
- SIGL, J.–VOKOLEK, V., 1992: Výzkum Velkého náměstí v Hradci Králové, Archaeologia historica 17, 83–90.
- SKLENÁŘ, K., 2002: Hradiště nad Březinou a první archeologická úvaha o hranicích „Slavníkovy říše“, Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie 16, 167–181.
- SLÁMA, J., 1986: Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. Praehistorica 11. Praha.
- SLÁMA, J., 1988: Střední Čechy v raném středověku III. Archeologie o počátcích přemyslovského státu. Praehistorica 14. Praha.
- SLÁMA, J., 1991: Raně středověké hradiště u Nalžovického Podhájí na Sedlčansku, Praehistorica 18, Varia archaeologica 5, 85–117.
- SLÁMA, J., 2003: Ještě jednou o Canburgu, Archeologické rozhledy 55, 388–393.
- SOMMER, P., 2000: Smrt kněžny Ludmily a začátky české sakrální architektury, Český časopis historický 98, 229–260.
- STARÁ, M., 1988: Archeologický výzkum lokality Loučná-Saň, Sborník Severočeského muzea–Historia 9, 134–146.
- ŠEBESTA, P., 2000: První slovanská obydlí v Chebu, Sborník Chebského muzea 1999, 5–11.
- ŠIROKÝ, R.–NOVÁČEK, K.–KAISER, L., 2004: Zapomenutá Plzeň. Počátky města pod přemyslovským hradem, Archeologické rozhledy 56, 798–827.
- ŠOLLE, M., 1987: Ráz osídlení slovanského hradiště u Hryzel, okr. Kolín, Archeologické rozhledy 39, 573–576.
- ŠOLLE, M., 1990: Rotunda sv. Petra a Pavla na Budči, Památky archeologické 81, 140–207.
- ŠOLLE, M., 1991: Kostel P. Marie na Budči (okr. Kladno) podle archeologického výzkumu v letech 1975–1980, Památky archeologické 82, 231–265.
- ŠTEFAN, I., 2004: Několik poznámek ke statí Petra Čecha v nové knize o Žatci, Archeologické rozhledy 56, 856–860.
- THOMA, J., 1999: Doudleby, okr. České Budějovice. Záchraný archeologický výzkum u kostela sv. Vincence, Archeologie ve středních Čechách 3, 465–468.
- TOMÁŠEK, M., 1999: Od „hradiště“ k hradišti: Hrádek v Čáslavi, Archeologie ve středních Čechách 3, 375–384.
- TOMKOVÁ, K. (ed.), 1995: Levý Hradec – Předhradí, Průvodce prameny z výzkumu I. Borkovského. Praha.
- TOMKOVÁ, K., 1998: Quellen zur Erkenntnis der frühmittelalterlichen Besiedlung in Katastern Tismice und Mrzky, Památky archeologické 89, 267–302.
- TOMKOVÁ, K., 1999: Ke kartografickému zobrazení českých raně středověkých hradišť, Archeologie ve středních Čechách 3, 235–257.
- TOMKOVÁ, K., 2001: Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů I. Castrum Pragense 4. Praha.
- TOMKOVÁ, K.–VOJTĚCHOVSKÁ, I., 1998: Záchrané výzkumy na Levém Hradci a na katastru Žalova v letech 1955–1998, Archeologie ve středních Čechách 2, 349–365.
- TVRDÍK, R.–MAZAČ, Z., 2001: Nové poznatky o hradišti u Tismic a jeho hospodářském zázemí, Archeologie ve středních Čechách 5, 591–598.
- ULRYCHOVÁ, E., 1997: Archeologické nálezy z okresu Jičín, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 23, 28–44.
- ULRYCHOVÁ, E., 1999: Nově zjištěná raně středověká hradiště na Jičínsku (Dolany, Kostelec, Velešice), Archeologie ve středních Čechách 3, 473–485.
- VÁŇA, Z., 1989: Vnitřní opevnění přemyslovské Budče, Památky archeologické 80, 123–158.
- VÁŇA, Z., 1995: Přemyslovská Budč. Archeologický výzkum hradiště v letech 1972–1986. Praha.
- VELÍMSKÝ, T., 1995: Ke genezi vrcholné středověkého města v Kadani. In: Blažek, J.–Meduna, P. a kol., Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983–1992. Most, 225–238.
- VÍCH, D., 2000: Raně středověké nálezy z Vraclavska, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 26, 57–95.
- VOKOLEK, V., 1990: Hradiště lidu popelnicových poli v Zářecké Lhotě, Zpravodaj muzea Hradec Králové 17/1, 54–59.

- VOKOLEK, V., 2004: Katalog staré sbírky oddělení prehistorie a protohistorie Národního muzea. *Fontes archaeologici Pragenses* 30. Pragae.
- WALDHAUSER, J., 1992: První stadium vývoje města Mladé Boleslavi podle aktuálních archeologických pramenů: iniciativa pro další studium, *Z Českého ráje a Podkrkonoší* 5, 163–167.
- ZÁPOTOCKÝ, M., 1992: Raně středověké sídelní komory na dolní Ohři, *Archeologické rozhledy* 44, 185–215.
- ZÁPOTOCKÝ, M., 2003: K ranému středověku Kutnohorská: hradiště Cimburk a Sión, *Archeologické rozhledy* 55, 297–346.

Zusammenfassung

Von der Palisade zur Steinmauer: frühmittelalterliche Burgwälle in Böhmen im Lichte der archäologischen Forschung in den letzten zwei Jahrzehnten

Archäologisches Interesse für die frühmittelalterlichen Burgwälle in Böhmen dauert schon mehr als 170 Jahre. In diesem Interessenbereich kann man einige Grundetappen, die durch wichtige Forschungsergebnisse getrennt sind, unterscheiden. Zu den letzten Forschungsergebnissen gehört Katalog der Burgwälle von J. Sláma. Dieser Katalog ist ein wichtiger Bestandteil einer Zusammenfassung von den Burgwällen und ihrer Reflex in den schriftlichen Quellen (Sláma 1986, Katalog 61–97). Seit der Ausgabe dieses Katalogs sind mehr als 20 Jahre weggelaufen. In dieser Zeit kam es zu wichtigen gesellschaftlichen Veränderungen, die auch die tschechische Archäologie beeinflusst haben. Ziel dieses Beitrags ist vor allem eine Zusammenfassung der Ergebnisse der archäologischen Forschung auf dem Gebiet der böhmischen Burgwälle seit dem Jahr 1985.

Die Erforschung realisiert man – entweder in der Form einer neueren Bearbeitung der älteren Forschungsarbeiten, oder in der Form der Veröffentlichungen der neuen Grabungen. Wichtige Informationen von frühmittelalterlichen Lokalitäten bringen die Landesaufnahme, Luft- und geophysikalische Prospektion. Einige Lokalitäten wurden sogar monographisch bearbeitet und veröffentlicht (z. B. Boháčová 2004, Michálek–Lutovský 2000, Richter–Vokolek 1995, Tomková 2001).

Von etwa 165 festgestellten, überwiegend Höhensiedlungen, wurden in den letzten 20 Jahren mehr als 99 Lokalitäten erforscht. Auf 44 Burgwällen wurden Grabungsarbeiten organisiert. Durch systematische Landesaufnahme wurden 14 neue Burgwälle entdeckt. Dank der ausführlichen Rekognoskation, der Luft- und der geophysikalischen Prospektion wurden auch auf den bisher bekannten Burgwällen neue Befestigungen, Vorburgen und innere Gliederung festgestellt.

Von den allgemeineren Erkenntnissen hat der Verfasser darauf aufmerksam gemacht, daß die Datierung der Anfänge der frühmittelalterlichen Burgwälle zu verändern ist. Man kann voraussetzen, daß die holzlehmiige Befestigung mit einer Stirnmauer in Böhmen von der Hälfte des 9. Jhs gebaut wurde.

Abbildungen:

1. Dolní Břežany, Bez. Prag-West. Rekonstruktion einer älteren (oben) und einer jüngeren (unten) Befestigungsphase als Beweis einer Regression in der Entwicklung der Befestigung.
2. Karte der frühmittelalterlichen Burgwälle in Böhmen. Legende: 1 – Burgwälle, die in den letzten 20 Jahren durch eine archäologische Aktivität erforscht wurden. Es handelt sich um einige Grabungsarbeiten, oder um theoretische Auswertung, oder um Veröffentlichung älterer Forschungsarbeiten. 2 – Burgwälle, die in den letzten 20 Jahren durch eine archäologische Tätigkeit nicht betroffen wurden.